

Atminties kelias ir Holokausto fragmentai Raseiniuose

Laikas bėga, skuba, neša metus, tačiau yra atmintis, kuri liudija krašto istorijos įvykius ir dar šviežias, ypatingas žaizdas. Lygiai prieš 80 metų Raseiniuose prasidėjo čia gyvenusių žydų – vietos gyventojų tragedija, vadinama Holokaustu.

Holokaustas Lietuvos provincijoje 1941 metais

Tokiu pavadinimu Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti užsakymu parengtas leidinys, pristatytas Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešojoje bibliotekoje. Knygos autorius – Tarptautinės komisijos pakomisės narys, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos centro generalinis direktorius, istorikas dr. Arūnas Bubnys. Susirinkusiai auditorijai autorius, fokusuodamas į Raseinių kraštą, tarsi sklaidė 1941 m. antro pusmečio įvykių puslapius, 20 metų trukmės darbe rekonstruodamas žydų bendruomenių sunaikinimo procesą. 1941 m. pradžioje Raseinių apskrityje gyveno apie 5094 žydų tautybės Lietuvos piliečių, kurie sudarė 3,87% apskrities gyventojų, pačiame mieste prieš nacių okupaciją gyveno ir dirbo apie 2000 minėtos tautybės žmonių. Antrą sovietų – nacių karo dieną, Raseiniai buvo užimti vokiečių kariuomenės, o apie liepos vidurį, pagal nacių rasinę politiką, žydų tautybės žmonės suvaryti į dvi uždaras saugomas teritorijas, getus, įrengtus buvusiuose vienuolyno ūkiniuose pastatuose ir keliuose, Nemakščių gatvės namuose, dalis – kalėjime. Liepos 29 d. iš čia paimta dalis žmonių, nuvaryta Jurbarko kryptimi į Žieveliškės kaime esantį žvyro karjerą ir sušaudyti. Savaitė po savaitės iki 1941 m. rugsėjo 6 d. keliose vietose dėl rasinių, politinių, kolonijinių bei kitų motyvų, nacių ir jų vietinių pagalbininkų buvo sunaikinti Raseinių krašto žydų vyrai, moterys, vaikai, iš kurių išsigelbėjo tik vienetai. Miestas, kažkada vadintas Žemaitijos Jeruzale, ištuštėjo, iš žudynių vietų, pasak to meto liudininkų, atėjo kraujo kvapas.

Mes mename...

Šįmet minime 80 – asias metines nuo Holokausto pradžios Lietuvoje, kada 1941 metų birželio 24 d. Gargžduose vokiečių gestapo, SD ir policijos pareigūnai sušaudė 200 vyrų, kurių dauguma buvo žydų tautybės ir vieną moterį, ištekėjusią už rusų komisaro. *Atminties kelio* eisenos be minėtų Gargždų, kuriuose užduotas tam tikras tonas, jau įvyko Kaune, Jurbarko, Kalvarijoje, Papilėje, Radviliškyje, Šiauliuose, Tytuvėnuose, Plungėje, Darbėnuose, Mažeikiuose. Jos eina per Lietuvą, pagal ano meto tragiškų įvykių kalendorių ir primena – šįkart Raseiniuose. *Atminties kelio* organizatorius – Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti kartu su partneriais, Raseinių rajono savivaldybe, VšĮ „Atrask Raseinius“, Kalnujų seniūnija, Krašto istorijos muziejumi, Marcelijaus Martinaičio viešąja biblioteka, Kultūros centru,

informaciniais rėmėjais: „Alio Raseiniai“, „Raseinių naujienos“, manoraseiniai.lt. Ši gausa organizatorių bei partnerių pakvietė į *Atminties kelią* prisiminti ir pagerbti nužudytas aukas. Kelio pradžioje mus pasitiko VŠĮ Raseinių neįgaliųjų užimtumo ir paslaugų centro darbuotojai, jų auklėtiniai su simboliniais akmenėliais rankose, prisimenant žydų tradiciją ir aukų vardus, čia skambėjo Linos Pinkevičiūtės, Jurbarko krašto dainininkės, atliekamas kūrinyje hebrajų kalba. Eisena, prasidėjusi iš buvusios Raseinių geto vietos, keliavo apie 5 kilometrus pėsčiomis, keliu, kuriuo buvo varomi žmonės į mirtį. Eisenoje ėjo suaugę, jaunieji šauliai, paaugliai moksleiviai, mamų panėšėjami ir autobusu pavežėjami vaikai. Pakely jungėsi žmonės, žodis po žodžio įsikalbėjom su prie greitkelio prigludusių, javų laukų supamų Kalnųjų seniūnijos seniūne Regina Čepurnoviene. Dabar čia kvepia duona, vietiniai ūkininkai modernia technika doruoja derlių, o prieš 80 metų aplinkinių kaimų gyventojai buvo pavaryti į žvyro karjerą kasti duobių, pasakant, jog čia bus sudėti nesprogę pabūklų sviediniai. Pamatę atvaromą žmonių koloną vietiniai pamane, jog bus talkininkų, tačiau netrukus čia prasidėjo žudynės.

Žieveliškių masinėje kapavietėje

Nuo kalvos, esančios šalimais Palendrių piliakalnio, atsivėręs apylinkių, o tolumoje miesto vaizdas, tuomet čia atvarytiems žmonėms, buvo paskutinis. Paminklinė Holokausto aukų lenta žymi, jog čia, piliakalnio papėdėje buvusiam karjere, sušaudyti 1677 žmonės. Kultūros centro renginių organizatorius Edgaras Juška pakvietė pagerbti nužudytuosius tylos minute. Šios tragedijos istorijos fragmentus ir tai, jog pasitelkus švietimo, kultūros įstaigas, vietinius gyventojus, pavyko sužinoti apie 700 šioje vietoje esančių aukų vardus priminė Raseinių krašto istorijos muziejininkė Lina Kantautienė. Prie paminklo kalbėjo Raseinių rajono savivaldybės meras Andrius Bautronis, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro generalinis direktorius dr. Arūnas Bubnys. Tarptautinės komisijos nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti vykdančiojo direktoriaus pavaduotoja švietimo programoms Ingrida Vilkienė dėkojoėjusiems *Atminties keliu*, kuris prasidėjo Gargžduose ir eina miestelis po miestelio pagal to meto įvykių chronologiją. „Turime prisiminti, jog tose vietose buvo žudomi ir žuvo ne kareiviai su ginklu rankose, o civiliai žmonės, tokie kaip mes.“ – sako Ingrida Vilkienė.

Atminties tiltas – tarp Lietuvos ir Izraelio

„Sunki man ši diena ir kelias,“ – sakė Lilija Lazarskė, kurios tėvelis Abramus Lazarskis sugebėjo, vedamas į šią vietą sušaudymui, pabėgti. – „Eidama šiuo keliu galvojau, ką jautė mano artimieji, senelis Chaimas, dėdė Benjaminas, dvi tetos Lėja ir Basia su mažais vaikais bei savo vyrais... Ėjo ištisos šeimos, tarp jų ir mano tėvelis, 28 metų vaikas. Ką jaučia žmogus, eidamas į mirtį, ką jautė mano tėvelis, eidamas tuo keliu ir girdėdamas artimųjų kraupų klyksmą, šūvių

pykšėjimą, kuris girdėjosi už 3 kilometrų? Jis ryžosi bėgti, nes kito pasirinkimo nėra, tik mirtis... Būdamas jaunas ir stiprus, išsigelbėjo nuo šios baisios akimirkos, bėgdamas per miškus su žaizdomis dešinėje krūtinės pusėje. Vėliau, iki karo pabaigos slapstėsi miškuose ir tai buvo sunkios nežinios dienos su jo meile gyvenimui ir žmogaus likimu, kuris visada keliauja inkognito. Trys metai miškuose nepraejo be gerų žmonių pagalbos Betygalos valsčiuje, Savickų šeimos, kurie rizikavo savo gyvybe ir dabar vadinami Pasaulio tautų teisuoliais. Nesvarbu, jog tėvelio širdyje liko sunkios nuoskaudos, jis buvo labai jautrus, geras mums visiems. Kada tėvelis išėjo iš gyvenimo, paliko mylimus Raseinius, tada ir aš palikau Lietuvą. Dabar esu pasaulio pilietė, gyvenu Izraelyje, bet Lietuva – mano gimtinė, mano namai. Kiekvienais metais sugrįžtu į šį rojus kampilį, kur veda ilgesys ir prisiminimai apie tuos kurie ilsisi gimtojoje žemėje, mano tėvelio pavyzdys yra kaip galima džiaugtis kiekviena praėjusios dienos akimirka. Laikas gydo žaizdas, bėgi tolyn nuo sunkių minčių, pasinerdamas į kitus gyvenimo rūpesčius.“ – baigė savo kalbą Lilija Lazarskė, padėkojusi dalies Izraelio bendruomenės vardu už atminties saugojimą čia susirinkusiems.

Vietos įamžinimas

Prieš keletą metų VŠĮ „Atrask Raseinius“ direktoriui, praeitų Lietuvos metų mokytojo nominantui Arnui Zmitrai bei muziejininkei Linai Kantautienei kilo idėja šalia kuklaus klasikinio monumento labiau įprasinti didžiausią pagal aukų skaičių masinę tragedijos vietą Žieveliškėje, tačiau tam buvo reikalingi kūrybiniai, finansiniai resursai. Kaip žinia, sumanymai turi savybę atrasti pasekėjų, žmonių, kurie geba kurti pokyčius, tad šioje situacijoje iškilo kilnios, neatlygintinos misijos idėja Raseinių Rotary klube. Kaip paminėjime sakė šios organizacijos atstovė Daiva Lapkauskė, rekonstruojant senąją turgaus aikštę, paimta dalis akmenų, kuriuose įmintos simbolinės praeitame amžiuje čia vaikščiojusių raseiniškių žydų pėdos, ir žūties vietoje sumontuota simbolinė Dovydo žvaigždė.

Kompleksinis renginys Raseiniuose, prisidėjimas prie tragedijos įamžinimo, sujungęs įvairias institucijas bei asmenis atspindi, jog krašto visuomenė susijusi su galimybių ir vertybių prisiėmimu, turi lyderius, idėjas, paskui kurias eina žmonės, o *Atminties kelias* gali būti pilna išgyvenimų dvasios kelionė...

Arūnas Mikalauskas

Klaipėdos r. Veiviržėnų Jurgio Šaulio gimnazijos

Istorijos ir pilietiškumo mokytojas